

ВПЛИВ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ НА ЗМІСТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНИХ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

У статті розглядається концепція сталого розвитку як основний орієнтир розвитку світового співтовариства та основа національних концепцій творення та здійснення державної політики сучасних держав та країн пострадянського простору зокрема.

Ключові слова: сталий розвиток, орієнтир розвитку, тенденція розвитку, державна політика, країни пострадянського простору.

В статье рассматривается концепция устойчивого развития как основной ориентир развития мирового сообщества и основа национальных концепций создания и осуществления государственной политики современных государств и стран постсоветского пространства в частности.

Ключевые слова: устойчивое развитие, ориентир развития, тенденция развития, государственная политика, страны постсоветского пространства.

The concept of sustainable development as a key benchmark of the international community and national basis concepts of creation and implementation of the state policy of modern states and countries of the former Soviet Union in particular is considered in the article.

Key words: sustainable development, a landmark of development, trend of development, public policy, post-Soviet countries

Характерною ознакою минулого століття було нестримне прагнення людства до забезпечення економічного і технологічного розвитку, де успіх вимірювався переважно зростанням валового внутрішнього продукту як запоруки добробуту і значного підвищення рівня життя людей. У результаті на початку ХХІ століття світ зіштовхнувся з глобальними екологічними проблемами, голодом та збідненням більшості населення земної кулі, деградацією моралі, наростанням регіональних та міжетнічних конфліктів, тероризмом тощо.

Державна політика сучасних країн має відповісти на всі ці виклики часу, передбачивши в діях своїх агентів заходи запобігання подібних ситуацій. Наразі перед сучасними державами постає проблема відображення в концепції своєї державної політики світових орієнтирів розвитку через брак єдиного розуміння останніх, що, у свою чергу, породжує неадекватність обраних дій з боку виконавчих структур, що здійснюють політику держави на практиці.

Дана стаття має на меті дослідити основні орієнтири світового розвитку, які впливають на зміст державної політики сучасних країн та визначають скерованість дій політичних акторів щодо їх реалізації на практиці в країнах пострадянського простору.

Концептуальні ідеї сталого розвитку знайшли відображення в роботах Дж. Касті, С. Хантінгтона, О. Галкіна, М. Ільїна, українців Б. Данилишина, М. Хвесика, Т. Бистрякова та інших учених, але розгляд імплементації ідеї сталого розвитку в державну політику країн пострадянського простору залишився поза увагою

дослідників, які переважно зосереджують увагу або на глобальному (загальносвітовому) рівні, або навпаки – на рівні національної держави.

Більшість подій останнього часу, зокрема потужна світова криза 2008-2009 рр. і теперішні складні процеси, вимагають пошуку сучасної парадигми майбутнього. Ці обставини примусили прогресивну міжнародну громадськість та міжнародні організації започаткувати новий підхід до подолання зазначених глобальних проблем, який отримав назву – концепція сталого розвитку (sustainable development).

Сталий розвиток – це світоглядна концепція, яка динамічно розвивається, має різноманітні аспекти та тлумачення, що відображають ідею гармонізації природи та суспільства, за якої процес розвитку дає можливість забезпечити потреби сучасного покоління, не завдаючи шкоди інтересам майбутніх поколінь. Узагальнення цієї концепції були зроблені всесвітніми самітами ООН у 1992 та 2002 роках, за участі понад 180 країн світу, багатьох міжнародних організацій та провідних учених.

Сталий розвиток традиційно поділяється на три складові:

1. **Сталий соціальний розвиток.** При такому розвитку використання ресурсів повинно бути спрямоване на забезпечення рівноправності людей і соціальної справедливості. Його завданням є встановлення пріоритету якісного удосконалювання порівняно з кількісним ростом, така цінова політика, що передбачає повне покриття витрат на виробництво

продукції, включаючи соціальні. Досягнення сталого соціального розвитку можливе тільки за умов соціального партнерства. Найважливішими формами соціального капіталу повинні вважатися соціальне благополуччя, розвиток культури, дисципліна, чесність тощо. Цей соціальний капітал має відновлюватися і служити культурною спадщиною.

2. **Сталий економічний розвиток** – підтримка створеного людиною капіталу (матеріального), людського капіталу (у тому числі інформаційного і культурного) і природного капіталу. При цьому необхідний відхід від екстерналізації витрат на охорону навколишнього середовища (як нав'язаних ззовні), їх інтерналізація, тобто формування витрат, внутрішньо властивих економічній системі [1].

3. **Сталий екологічний розвиток** – розвиток, при якому благополуччя людей забезпечується збереженням джерел сировини і захисту навколишнього середовища від стоку забруднень. Рівень викидів не повинен перевищувати асиміляційну здатність природи, а швидкість використання непоновлюваних ресурсів повинна відповідати їх відшкодуванню за рахунок заміни поновлюваними компонентами.

Сталий розвиток – це такий розвиток, що задовольняє потреби сьогодення, але не ставить під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Він включає два ключових поняття:

- поняття потреб, зокрема потреб, необхідних для існування найбідніших верств населення, що повинні бути предметом першочергового пріоритету;
- поняття обмежень, зумовлених станом технології й організацією суспільства, поєднаних зі спроможністю навколишнього середовища задовольняти нинішні і майбутні потреби [4].

Отже, задачі економічного і соціального розвитку повинні бути визначені з урахуванням його сталості у всіх країнах – в економічно розвинутих або країнах, що розвиваються, у країнах із ринковою або плановою економікою. Конкретні підходи до його реалізації будуть, безумовно, різнитися, але вони повинні мати деякі загальні принципові характеристики і виходити з консенсусу щодо основної концепції сталого розвитку і вписуватися в широку стратегію для його здійснення.

Слід зазначити, що більшість учених поділяють вищезгаданий трисидний системний підхід до сталого розвитку. Розглядаючи сталий розвиток у такий спосіб, варто наголосити, що підвалини розкриття його концепції лежать у площині розуміння загальних процесів техносферизації людського мислення, а отже, і господарської поведінки. Саме поступове усвідомлення помилковості обраного шляху сприяє постійному пошуку підходів до подолання соціальних, а з ними виниклих екологічних та економічних проблем.

Проблема розвитку була і залишається світовою. Отже, і сталий розвиток не може не фігурувати в порядку денному практично всіх країн – розвинених і тих, що розвиваються, малих і великих. Можна сказати, що сталий розвиток – це інтернаціональна, загально-світова ідея. Вона має справді міжнародний, національний, регіональний і локальний аспекти. Крім того, вона передбачає участь в її реалізації різних учасників –

урядів, бізнесу та громадянського суспільства. Сталий розвиток – це не просто ідея, не демонстрація намірів. Це реальна, практична і керована справа – з конкретними ініціаторами і програмами, включаючи національні плани, стратегії, програми дій.

На думку Б. Данилишина, сталий розвиток потребує належного рівня демократії, поваги до основних прав і свобод людини, включаючи право на розвиток, транспарентного і підзвітного управління в усіх сферах суспільства. Відносини між сталим розвитком і демократією складні, неоднозначні, їх не можна спрощувати або абсолютизувати. Але досвід сталого розвитку, досягнутий за останні десять років, досить переконливо засвідчує, що ефективна участь громадянського суспільства в сприянні сталому розвитку є очевидною, необхідною і перспективною [2].

Проте, як зазначають М. Хвесик та І. Бистряков, ідея сталого розвитку ще не дістала широкого застосування на практиці і в рамках його концепції не зроблено акцент на людині, точніше, на відносинах між людьми з приводу використання обмежених екологічних та інших ресурсів, передусім палива і стратегічного просторового ресурсу [6, с. 5].

Звичайно, сталий розвиток не є «зафіксованим станом гармонії». «Тут немає ні зафіксованості, ні гармонії» – зазначає В. Акопян. – Є постійний процес еволюції. Людина відіграє тут вирішальну роль. Саме вона є тим чинником, який здійснює певні акції, що ведуть не просто до будь-якого розвитку, а до того, який би задовольняв нинішні потреби, не зашкоджуючи при цьому здатності прийдешніх поколінь задовольняти свої потреби. А це означає, що розвиток, який цього не робить, який зашкоджує майбутньому, не може вважатися сталим і прийнятним» [1].

Одним із найбільших досягнень світового співтовариства на шляху до сталого розвитку є підвищення активності урядів країн світу та міжнародних організацій у цій сфері. Сто п'ятдесят країн, відповідно до зобов'язань, прийнятих на Конференції в Ріо-де-Жанейро в 1992 році, створили національні комісії або координаційні механізми для подальшої розробки політики і стратегій сталого розвитку в рамках побудови комплексного підходу. Не виключенням стали й країни пострадянського простору, зокрема й Україна.

Основні групи країн продемонстрували, яких результатів можна досягти за рахунок реалізації цілеспрямованих заходів, спільного використання ресурсів і досягнення консенсусу. Ці результати свідчать про зацікавленість і участь на низовому рівні. Завдяки зусиллям місцевих органів влади, що здійснюють відповідні локальні програми й інші програми сталого розвитку, забезпечується впровадження в життя «Порядку денного на XXI століття» і концепції сталого розвитку на місцевому рівні, що є досить суттєвим моментом. Неурядові організації, навчальні заклади, наукові кола і засоби масової інформації підвищили рівень поінформованості громадськості і активізували обговорення питання про зв'язок між навколишнім середовищем і розвитком в усіх країнах [4, с. 9].

Корінні народи відіграють усе більш важливу роль у вирішенні проблем, що стосуються їх інтересів, і особливо тих із них, що стосуються їх традиційних

видів знань і практики. Молодь і жінки в усьому світі грають помітну роль у зусиллях, спрямованих на сприяння усвідомленню громадами своєї відповідальності перед майбутніми поколіннями. Тим не менше, слід поширювати можливості жінок, пов'язані з ефективною участю в процесі економічного, соціального і політичного розвитку як рівноправних партнерів в усіх секторах економіки.

Підбиваючи підсумки перших кроків країн світу на шляху до практичної імплементації ідеї сталого розвитку в національній державній політиці, треба зазначити, що багато в чому успіх цього процесу буде залежати від зусиль міжнародного співтовариства у сфері міжнародної економіки, зокрема – фінансової підтримки країн, що розвиваються, лібералізації торгівлі, проведення макроекономічної політики, що сприяла б охороні навколишнього середовища.

Взагалі, головною проблемою, що стоїть на шляху впровадження принципів сталого розвитку в світі, є високий ступінь залежності країн, що розвиваються, від розвинутих країн майже у всіх відношеннях. Без їхньої допомоги у більшості країн світу майже немає шансів успішно та вчасно здійснити перехід. І цей факт є суттєвим недоліком. Подолати його можливо лише за умови інтеграції країн, перш за все, в економічному аспекті.

Для країн пострадянського простору як повноправні члени світової спільноти також взяли сталий розвиток за основний орієнтир побудови концепції державної політики. Однак, процеси глобалізації, регіоналізації, наслідки світової економічної кризи, які поєдналися з проблемами внутрішнього розвитку кожної з новоутворених держав, призвели до необхідності поживити інтеграційні процеси в країнах СНД та утворити економічне співтовариство ЄврАзЕС та Митний Союз. Економічний розвиток, який має стати основою сталого розвитку, для цієї групи країн набув найбільшої актуальності, що призвело до появи низки наддержавних нормативних актів, які ратифіковані національними законодавствами, носять економічний характер, але сприяють вирішенню широкого кола соціально-політичних, економічних, демографічних, проблем тощо. Найбільш впливовим документом для всіх країн пострадянського простору, який безпосередньо впливає на формування державної політики країн СНД, перш за все, у сфері економічного співробітництва, є Стратегія економічного розвитку Співдружності Незалежних держав на період до 2020 року, прийнята ще у 2008 році в Кишиневі [3].

Досягнення цілей сталого розвитку для країн пострадянського простору ускладнюється не тільки відсутністю ресурсних джерел й економічною скрутою, яка породжує соціальні та політичні проблеми, а й відсутністю чіткого уявлення про те, що сталий розвиток означає сьогодні. Двадцять років досвіду впровадження даної концепції в практику державотворення країн світу довели, що сама концепція потребує вдосконалення та деталізації цілей сталого розвитку, виходячи з реалій сьогодення та перспектив подальшого розвитку.

Певні очікування на подолання даної проблеми були пов'язані з самітом ООН РіО+20, більш як 100 національних держав-учасників якого в червні

2012 року обговорювали проблеми сталого розвитку в світі. Основною тематикою Конференції були екологізація економіки, захист морів та океанів від руйнування екосистем та надмірного вилову риби, покращання інфраструктури міст, поширення використання відновлювальних джерел енергії, розумне використання лісових ресурсів, води та збереження біорізноманіття.

Але відсутність консенсусу щодо розуміння мети домовленостей призвела до того, що висновки підсумкового документу були дуже загальними, без конкретно поставлених цілей. На думку німецького міністра з питань розвитку Дірка Нібеля, «в заключному документі міститься те, що особливо цікавить Німеччину: взаємозв'язок між водою, енергопостачанням, забезпеченням продовольством. Але ми б бажали, щоб було знайдено більше спільного у справі інституційних реформ, у процесі узгодження цілей тисячоліття, а також планів сталого розвитку» [8].

Необхідно підкреслити важливість саме інституційного забезпечення сталого розвитку, оскільки це є комплексним питанням, що передбачає гармонійний розвиток економічної, екологічної та соціальної складових, а також узгодження інтересів нинішнього та майбутнього поколінь. Відтак розробка та впровадження політики сталого розвитку потребує горизонтальної (міжсекторальної) та вертикальної (між різними рівнями) координації, а також повноцінного залучення до прийняття рішень зацікавлених сторін (громадянського суспільства, бізнесу, органів місцевого самоврядування тощо).

Декларація під назвою «Майбутнє, якого ми прагнемо» називає однією з найважливіших цілей майбутнього боротьбу з бідністю. «Немає готовності серйозно на політичному рівні підходити до питання майбутнього світу», – ставить діагноз голова німецької природоохоронної організації BUND Губерт Вайгер. Знищення лісів, спустошення морів, зникнення видів тварин і рослин не лише зменшилося в масштабах, а лише посилюється упродовж останніх 20 років. Мільярди людей у всьому світі голодують. «У такій ситуації ухвалити документ, який лише зводить до купи те, що вже колись ухвалювалося, вказує на те, що драматизм ситуації недооцінюють. А також, що домінує економічне мислення, яке не переймається довготривалими наслідками» [8].

Учасники саміту, зокрема сучасні держави й регіональні уряди також беруть на себе низку зобов'язань, пов'язаних зі стійким розвитком управління та керівництва, у тому числі щодо створення або зміцнення незалежних рад та створенню незалежних омбудсменів або верховних комісарів із метою сталого розвитку та майбутніх поколінь, в їх юрисдикції [7]. «Гарною новиною є те, що сталий розвиток, як паросток, що пустив коріння, буде проростати, незалежно від слабкого політичного керівництва. Світові лідери таки активізувалися, але не щодо результативних переговорів. Захоплені ініціативи відбуваються на рівні громад, міст, урядів і компаній, що закладають основу захисту нашого довкілля, боротьби з бідністю і наближають нас до більш сталої планети. Врешті-решт, активні дії від окремих людей, сіл, міст, країн, малих і великих компаній, громадських організацій потрібні скрізь. Ми всі повинні взяти на себе відповідальність за бездіяльність світових лідерів в РіО» [7].

Отже, основною світовою тенденцією розвитку, що визнається на світовому рівні як міжнародними організаціями, так і національними державами, а також інституціями громадянського суспільства та окремими транснаціональними економічними акторами як основи побудови концепції національної державної політики є концепція сталого розвитку.

Сама концепція сталого розвитку, яка вже більше 20 років визнається ООН та світовою спільнотою як основний орієнтир розвитку людства, не є досконалою, а потребує подальшого розроблення, зокрема в частині

визначення чітких цілей та плану дій щодо свого впровадження на національному рівні.

Державна політика країн пострадянського простору також враховує світові тенденції розвитку, однак їх реалізація ускладнюється необхідністю долати економічні труднощі, соціальні проблеми, тощо. Визнаючи сталий розвиток як мету власного розвитку ці країни намагаються спільними зусиллями вирішувати більшість економічних питань. Як напрям прискорення економічного сталого та соціального розвитку дані країни розглядають шлях інтеграції в межах ЕврАзЕс та Митного союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акопян В. Концептуальні ідеї сталого людського розвитку [Електронний ресурс] / Валерій Акопян. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vird/2011_15/PDF/1.pdf.
2. Данилишин Б. М. Сталый розвиток в Україні: реалії і проблеми / Б. М. Данилишин // Проблеми сталого розвитку України: [зб. наук. доповід.]. – К. : БМТ, 2001. – С. 133–150.
3. Стратегія економічного розвитку Співдружності Незалежних держав на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_k27
4. Програма дій «Порядок денний на 21 століття» / [переклад з англійської]: ВГО «Україна. Порядок денний на 21 століття». – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
5. Програма дій з подальшого впровадження Порядку денного на 21 століття / [переклад з англійської]: ВГО «Україна. Порядок денний на 21 століття». – К. : Інтелсфера, 2000. – 58 с.
6. Хвесик М. Парадигмальний погляд на концепт сталого розвитку України / М. Хвесик, І. Бистряков // Економіка України. – 2012. – № 6. – С. 5.
7. Екологія та соціальний захист [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esz.org.ua/?p=3482>.
8. Розчарування у Ріо-де-Жанейро [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dea.gov.ua/news/34/1598.html>.

Рецензенти: **Шевчук О. В.**, д.політ.н, професор;
Левченко Л. О., к.політ.н., доцент.

© Музиченко Г. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії 03.10.2012 р.

МУЗИЧЕНКО Ганна В'ячеславівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри фінансів Одеського національного економічного університету, м. Одеса.

Коло наукових інтересів: сучасні демократичні перетворення, влада та самоврядування, сучасний політичний процес та його вплив на інститути влади.